

Γρηγόριος Θ. Στάθης

“Οί φίλοι σου, ἀλληλούια. Ἐμοὶ λίαν ἐπιμήθησαν
οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός· Ἀλληλούια”

(Ψαλμός 138, στ. 17)



ΑΘΗΝΑ 2009

“Οἱ φίλοι σου, ἀλληλούια. Ἐμοὶ λίαν ἐπιμήθησαν
οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός· Ἀλληλούια”

Παρουσίαση τῶν Καταλόγων
ὑπὸ τὸν γενικὸ τίτλο

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
τῶν καταλογογράφων – συγγραφέων:

Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη,
ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ, τόμος Α' – ΥΔΡΑ

Γρ. Θ. Στάθης,

ΜΕΤΕΩΡΑ

Δημητρίου Κ. Μπαλαγεώργου – Φλώρας Ν. Κρητικοῦ,
ΣΙΝΑ – τόμος Α'

Ἐμμανουὴλ Στ. Γιαννοπούλου,

ΑΓΓΛΙΑ

ἔκδοση τοῦ Ἰδρυάματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Κατάλογοι

Ἀθήνα, Πέμπτη 18 ἰουνίου 2009

Αἴθουσα Συνεδριάσεων

τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
(Συνοδικὸ Μέγαρο, Μονὴ Πετράκη)

“Οἱ φίλοι σου, ἀλληλούια. Ἐμοὶ λίαν ἐπιμήθησαν οἱ φί-
λοι σου, ὁ Θεός· Ἀλληλούια”

(Ψαλμὸς 138, στ. 17)

Προοίμιο·

“Οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός”.

Μακαριώτατε,

Σεβασμιώτατοι,

Μουσικολογιώτατοι καὶ μουσικώτατοι ψάλτες –

παντὸς ὀφφικίου,

Ἑλλογμώτατοι συγγραφεῖς καταλογογράφοι,

Φιλόμουση ὁμήγυρη, Κυρίες καὶ Κύριοι.

Δὲν θὰ περιμένετε, βέβαια, νὰ ἀκούσετε ἐρμηνευτικὰ σχό-
λια γιὰ τὸν συγκεκριμένο στίχο τοῦ Ψαλμοῦ, μὲ τὸν ὁποῖο πι-
λοφορῶ τὴν ὁμιλία μου αὐτή, τὸν ὁποῖο, μάλιστα, κατέστρωσα,
μὲ μικρὸ ἀναγραμματισμὸ καὶ μὲ προσθήκη τῆς αἰνετικῆς λέξε-
ως ἄλληλούια, σὲ μορφή πρώτου στίχου Πολυελέου· οὔτε,
πολὺ περισσότερο, νὰ ἀσχοληθῶ μὲ ὅλον τὸν Ψαλμὸ αὐτόν,
ἀπ’ τὸν ὁποῖο εἶναι κοινὰ γνωστοὶ κάποιοι στίχοι, ὅπως “ποῦ
πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου ...” κλπ. Εἶναι ἓνας ποιητι-

κώτατος καὶ ἔξομολογητικὸς ψαλμὸς. “Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι φοβερῶς ἔθαυμαστώθην”, καὶ “θαυμάσια τὰ ἔργα σου καὶ ἡ ψυχὴ μου γινώσκει σφόδρα”, εἶναι δυὸ στίχοι ἀφετηρία γιὰ νὰ διαχωρίσει ὁ ψαλμωδὸς –καὶ μαζί του ὁ πιστὸς– τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ συνταχθῇ μὲ τοὺς φίλους, πού ζοῦν “τὰ θαυμάσια ἔργα του”, καὶ νὰ μισήσει τοὺς ἐχθροὺς, ἔξομολογούμενος στὸν Θεὸ “τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι”. Ἔτσι, ὁ στίχος “ἐμοὶ δὲ λίαν ἐπιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός· λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν”, καὶ ὁ ἐπόμενος “ἐξαριθμήσομαι αὐτούς, καὶ ὑπὲρ ἄμμον πληθυνθήσονται· ἐξηγέρθη καὶ ἐπὶ εἰμὶ μετὰ σοῦ”, ἀναδεικνύουν τοὺς “ὑπὲρ ἄμμον” παμπληθεῖς πιστοὺς τοῦ Θεοῦ, πού τὸν γνωρίζουν, τὸν πιστεύουν καὶ τὸν μεγαλύνουν, καὶ “φίλοι Θεοῦ λογίζονται”. Ποιοὶ λογίζονται φίλοι τοῦ Θεοῦ; Ἀπλᾶ, ὅλοι οἱ πιστοί. Τὸ συνεκτικὸ στοιχεῖο τῆς φιλικῆς σχέσεως εἶναι ἡ πίστη. “Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη”, διδάσκει ὁ ἀπόστολος Ἰακώβος (Ἰακώβ. 2, 23).

Ἀλήθεια, ποιοὶ εἶναι φίλοι τοῦ Θεοῦ; ἢ καλύτερα, ποιούς θεωρεῖ φίλους τοῦ ὁ ἴδιος ὁ Θεός; Ὁ Χριστὸς ἀποκαλεῖ φίλους τοὺς μαθητὲς του, σὲ λίγες, εὐάριθμες περιπτώσεις: “Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα...” (Λουκ. 12, 4)· καὶ σὲ ἄλλη περίπτωσι ὀρίζει καὶ πὶς προϋποθέσεις τῆς φιλίας· “Ἐγὼ οὖν λέγω ὑμῖν· ὅτι οἱ φίλοι μου οὐκ εἶναι οἱ ἀγαπῶντες τὸν ἑαυτόν, ἀλλ’ οἱ ἀγαπῶντες τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν καὶ τὸν ἀγαπῶντα αὐτόν· οὗτοι εἰσὶν οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ” (1ῃ Πέτρ. 1, 7). Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ Χριστὸς ἀποκαλεῖ φίλους τοὺς ἀγαπῶντες τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν καὶ τὸν ἀγαπῶντα αὐτόν. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ Χριστὸς ἀποκαλεῖ φίλους τοὺς ἀγαπῶντες τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ὁ ἀγαπῶν καὶ τὸν ἀγαπῶντα αὐτόν.

ἀ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου ἐγνώρισα ὑμῖν” (Ἰωάν. 15, 14-15). Ἐδῶ προβάλλει ὁ Χριστὸς τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν, ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, γὰρ νὰ τοὺς ἀποκαλεῖ φίλους του, ἀλλὰ καὶ ὅτι τοὺς ἐμπιστεύτηκε, ἀπλᾶ, ἐπειδὴ τοὺς ἐξέλεξε καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ φίλους, χωρὶς νὰ ζητάει τίποτε, καὶ τοὺς ἀποκάλυψε “πάντα ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ πατρός”.

Θαρρῶ ὅτι αὐτὰ τὰ εὐαγγελικὰ λόγια εἶχε στὸ νοῦ του καὶ ὁ ὑμνογράφος ποιητὴς στὸ περίφημο Δοξαστικό, εἰς τὸ Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ, τῶν Ἀποστίχων τοῦ Ὁρθρου τῆς Μ. Πέμπτης, σὲ ἦχο πλ. α΄: “Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητὰς ἐδίδασκεις λέγων· ὦ φίλοι, ὁρᾶτε, μηδεὶς ὑμᾶς χωρίσει μου φόβος· ... Εἰ οὖν ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε, ἐμὲ μιμεῖσθε· ... Μείνατε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυον φέριτε ...”. Δὲν ζητάει τίποτε ὁ Χριστὸς ἀπ’ τοὺς φίλους του, σ’ αὐτὴν τὴν ἀπροϋπόθετη σχέση φιλίας, παρὰ μονάχα τὴν “μίμησιν”. Μένοντας φίλοι σ’ αὐτὴν τὴν σχέση, εἶναι βέβαιο καὶ ὑποσχημένο ἀπ’ τὸν Χριστὸ, ὅτι θὰ καρποφορήσουν.



Ἀφήνοντας τώρα ἐδῶ ὅλους τοὺς ἄλλους φίλους τοῦ Θεοῦ, θέλω νὰ καταγίνω λίγο μὲ τὴν χορεία τῶν ὑμολόγων τοῦ Θεοῦ. Εἶναι σαφές ὅτι ἡ ὑμολόγησις τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστη καὶ κορυφαία ἐκφραση τῆς ποίησης, κατὰ κύριο λόγο, ἀλλὰ καὶ τῆς σύμφυτης μὲ τὴν ποίησι μουσικῆς. Τὸ συναμφοτέρο αὐτὸ δίδυμο, λόγος καὶ μέλος, εἶναι τὸ ἄνθος τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεό. Μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὑμολόγων του δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο, παρέξ ἀγάπη. Κι αὐτοὶ οἱ ὑμολό-

γοι εἶναι πολλοί, “ὑπὲρ ἄμμον”, καὶ ἐξυφαίνου, μὲ τὸ περίσσειμα ἢ τὸ ὑστέρημα τῆς ἀγάπης τους, μιὰ τέχνη πολύτεχνη, τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, καὶ ὡς ἄυλο περιήχημα καὶ ὡς χεροπιαστὸ περικόσμημα, ἔργο χειρῶν ἀνθρώπων· πάντοτε εἰς δόξαν Θεοῦ. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἀγαποῦν τὸν Θεό· κι ὁ Θεὸς τοὺς ἀντιπιᾶ μετὰ τὴν ἀγάπη του καὶ τὸ ἔλεός του.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ, λοιπόν, λογίζονται οἱ ὑμνολόγοι του, ὡς ὑμνογράφοι καὶ ὑμνωδὸί, μὲ τὸν ὠκεανὸ τῶν ὑμνολογημάτων τους ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ· καὶ γνωρίζουμε ὅτι οἱ περισσότεροι ἦταν ἄγιοι ποὺ εἶχαν βιωματικὴ σχέση φιλίας μαζί του.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ λογίζονται καὶ εἶναι οἱ μελογράφοι καὶ μελωδὸί καὶ μελοποιοί, νέφος ὀλόκληρο ποὺ σταλάζει σταλαγμοὺς εὐμουσίας, πάντοτε, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ κυρίως σὲ καιροὺς χαλεπῆς ἀμουσίας.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ οἱ κωδικογράφοι, ποὺ φιλότιμα κεντοῦν μὲ τὰ σημάδια τῆς θαυμαστῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, μὲ ἐπίγνωση ὅτι ἱεουργοῦν αὐτὴν τὴν τέχνη “εἰς δόξαν Θεοῦ”.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ οἱ βιβλιοδέτες ποὺ καλλιτεχνοῦν τοὺς κώδικες καὶ τοὺς στολίζουν μὲ κεντίδια ἔντυπα καὶ μὲ ὁμορφα ἀσημικὰ ἐξογκώματα (γομφία, ἀμυγδάλια), γιὰ νὰ μὴ φθείρονται, καὶ τοὺς παραδίδουν νὰ παραμένουν εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ οἱ βιβλιοφύλακες σπὶς μοναστηριακὲς καὶ πὶς ἄλλες βιβλιοθηκὲς, ποὺ ἀγαποῦν καὶ φυλάσσουν αὐτὸν τὸν θαυμαστό, ἐμπερικλειόμενο μέσα στοὺς

χειρόγραφους κώδικες, κόσμο τῶν ὑμολόγων, τῶν μελοποιῶν, τῶν κωδικογράφων, τῶν βιβλιοδετῶν.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ λογίζονται καὶ εἶναι οἱ ψάλτες, οἱ ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες καὶ ψάλλαντες –καὶ ἐπι ψάλλοντες– “ἐν ἐσπέρα καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρία καὶ ἐν παντὶ καιρῷ” τὸν Θεὸ καὶ τὰ θαυμάσιά του, τὴν Θεοτόκο καὶ τοὺς ἁγίους του, ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κώδικες· καὶ πολλές φορές “ἐβραγχχίασεν ὁ λάρυγξ αὐτῶν ἐν τῷ ψάλλειν”: οἱ Μαΐστορες, Πρωτοψάλτες, Λαμπαδάριοι, Δομέστικοι, Ἀναγνώστες, Κανονάρχοι καὶ Βαστακτές, καὶ ἀπ' τῆ χορεία τοῦ μοναχικοῦ καὶ ἱερατικοῦ τάγματος οἱ Μοναχοὶ καὶ Μοναχές, Διάκονοι, Ἱερεῖς, Ἀρχιερεῖς, Πατριάρχες, σπὶς ἅγιες ἐκκλησίες, σὲ πόλεις καὶ χωριά, ἀκόμα καὶ “ἐν ἐρημίαις καὶ ἀσκητηρίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς”.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ λογίζονται καὶ εἶναι καὶ οἱ ἐρευνητὲς καταλογογράφοι, πού κλεισμένοι σὲ μιὰ γωνιά, συνήθως σκοτεινὴ, τῶν μοναστηριακῶν βιβλιοθηκῶν, ἢ σὲ μιὰ κέλλα, μέρα νύχτα μὲ τὸ κιτρινωπὸ φῶς μιᾶς λάμπας, ἢ καὶ καντήλας ἢ καντηλόκερου, ξεφυλλίζουν τοὺς χειρόγραφους κώδικες σ' ἓνα ἀλλοιώτικο μνημόσυνο τῶν ὀνομάτων τῆς κάθε σελίδας, τῶν ποιητῶν, τῶν μελοποιῶν, τῶν κωδικογράφων, τοῦ τάδε διδασκάλου ἢ τοῦ μαθητοῦ τοῦ δεῖνα, ἀκόμα καὶ τοῦ πάππου κάποιου ἄλλου, ἐν τῇ τάδε μονῇ, ἢ ὄντος τοῦ τάδε εἰς τὸν τάδε τόπον· τοῦ παραγγείλαντος ἢ τοῦ αἰτήσαντος –“διὰ δαπάνης τοῦ τάδε” ἢ “κατ' αἴτησιν τοῦ δεῖνα”· τοῦ ἀγοραστοῦ ἔναντι τόσων γροσίων ἢ παράδων· τοῦ προσηλώσαντος τὸν κώδικα στὴν τάδε μονὴ καὶ τοῦ δέσαντος αὐτὸν μὲ τὰς “ἀράς τῶν πη' θεοφόρων Πατέρων”

γιὰ νὰ μὴ κλαπῆ ἢ πωληθῆ ἢ μετακινήθῃ. Καὶ τὰ καταγράφουν, καὶ καταρτίζουν τοὺς καταλόγους, καὶ μεταφέρουν πῆς πληροφορίες, γιὰ πολλαπλασιασμὸ τῶν γνώσεων καὶ φανέρωση τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ, καὶ βέβαια καὶ τὴν δήλωση πολλές φορές, ὅτι “ἐγράφη εἰς κοινὸν ὄφελος καὶ εἰς ἴδιον μνημόσυνον”. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μυστικὴ ταπεινὴ δήλωση καὶ τῶν ἰδίων τῶν καταλογογράφων: “εἰς κοινὸν ὄφελος καὶ εἰς ἴδιον αὐτῶν μνημόσυνον”.

§ Φίλοι τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ οἱ ποθεινότατοι μαθητές μου καὶ μαθήτριες, πού μπορῶ νὰ τοὺς ἀποκαλῶ φίλους μου, —ἐτσι ἀπλᾶ, χωρὶς νὰ ζητῶ τίποτε—, ὅτι ἐμὲ ἐμμήθησαν, καὶ ἐσφίξαν τὸ ζωνάρι τους καὶ ἔδεσαν τὰ ὑποδήματά τους καὶ πορεύτηκαν τοὺς ἴδιους δρόμους, πού πῆρα κι ἐγὼ “ἐκ νεότητός μου”, νὰ βροῦν τοὺς ἄλλους φίλους τοῦ Θεοῦ, ὅλους αὐτοὺς πού μνημόνευσα παραπάνω, καὶ νὰ στήσουν μαζὶ τους ἱεράν πανήγυριν, ὑμολογῶντας τὸν Θεὸ “φωναῖς αἰσίσαις”. Οἱ μαθητές μου, οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ, οἱ καταλογογράφοι τῶν Χειρογράφων τῆς θαυμαστῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, Βυζαντινῆς καὶ Νεώτερης Ἑλληνικῆς.

Τώρα, πῶς καὶ πόσο καὶ ἂν ἐπάξια ἢ ὄχι, καὶ ἂν “λίαν ἐπιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός” ἀπὸ μένα τὸν ταπεινὸ καταλογογράφο, καὶ διδάσκαλο πού μ’ ἀξίωσες νὰ ἔχω τόσους μαθητάδες, νὰ τοὺς ἐκλέξω ἐγὼ ἢ νὰ μοῦ τοὺς δώσεις ἐσὺ εἰς περιουσιασμό μου, καὶ νὰ σοῦ τοὺς προσφέρω ὡς φίλους σου μὲ τὴν ἀγλαοκαρπία τους — τοὺς τόμους τῶν Καταλόγων, χωρὶς νὰ “ἀπολέσω οὐδένα”, δὲν τὸ γνωρίζω, Θεέ μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὸ μετρήσω. Καὶ μὴ μετρήσεις καὶ σὺ τὰ πολλά μου ἀγνοή-

ματα. Ἀλλά, παρακαλῶ, ζύγισε τὴν καρδιά μου. Θαρρῶ πῶς θὰ τὴν βρῆς βαρειά, γεμάτη μὲ ἀγάπη πλατειά, γιατί θέλησα νὰ χωρέσω σ' αὐτὴ ὅλους τοὺς φίλους σου, ὅπου κι ἂν τοὺς βρῆκα, σὲ μοναστήρια καὶ βιβλιοθῆκες, ὅπου ὠδήγησες τὰ διαβήματά μου, ἀπὸ μικρὸ παιδί ἴσαμε τώρα, καὶ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου, ὅσο μοῦ ὀρίζεις: τοὺς φίλους σου, δηλαδή τοὺς ὑμολόγους ποιητές, τοὺς μελοποιούς, τοὺς κωδικογράφους, τοὺς βιβλιοδέτες, τοὺς βιβλιοφύλακες, τοὺς "παπαδες" μὲ τὴν ἱερωσύνη τους καὶ τὴν Παπαδική τους, τοὺς ψάλτες παντὸς ὀφφικίου, τοὺς καταλογογράφους, τοὺς φίλους μου καὶ φίλους σου μαθητές μου, τοὺς χορηγούς, τοὺς ἐκδότες τῶν Καταλόγων καὶ τοὺς διακινητές μὲ κάθε πρόσφορο τρόπο. Καὶ γάρ, "σοὶ πρέπει αἶνος, σοὶ πρέπει ὕμνος, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι", ὅλοι ἐμεῖς, οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός!

Τὸ συνταρακτικὸ αὐτὸ γεγονός τῆς Φιλίας τοῦ Θεοῦ, ποὺ σοῦ ἀλλοιώνει τὸ εἶναι σου, καὶ σὲ κάνει ἄλλον ἄνθρωπο, καὶ σὲ μετασταίνει σὲ ψηλὸ ἀναβαθμὸ νὰ συνομιλεῖς μὲ τὸν Θεό, νὰ τοῦ κρένεις καὶ νὰ σοῦ ἀποκρίνεται, μὲ ἀπασχόλησε ἀπὸ πολὺ παλαιά, ἀπ' τὸ 1965 καὶ λίγο ἀργότερα, τὸ 1967, ποὺ ὁ Θεὸς τὸ θέλησε καὶ πῆγα στὰ χνάρια του στὸ Σινᾶ, ὀχτῶ μῆνες στὸ καστρομονάστηρο τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Ἐκεῖ μὲ προβλημάτισε ἡ παρατήρηση τῆς "ἀδιάκριτης οἰκειότητος" μὲ τὰ ἱερά καὶ ὅσια, μέσα στὸ Ἱερό μὲ τὴν λάρνακα καὶ τὸ λείψανο τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ἐκ μέρους δυοτριῶν τότε καλογέρων, ἀγράμματων βέβαια, ποὺ ξέσερναν τὰ

πάντα στὸ διάβα τους, ... καὶ κατάλαβα καλὰ γιατί ἡ ἀρετὴ τῆς διάκρισης εἶναι ὁ ὑψηλότερος ἀναβαθμὸς στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, καὶ στὴν Κλίμακα τῶν Ἀρετῶν τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου.

“Στὴ Ρώμη, τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ τοῦ 1965, 23 Ἀπριλίου, –σπούδαζα στὴ Ρώμη τότε–, ὕστερα ἀπ’ τὴν Ἀκολουθία τῶν Ὁρῶν καὶ τῆς Ἀποκαθηλώσεως, μὲ πνεῦμα συντριμμοῦ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, – καὶ τὴν δική μου ἀγάπη, ἔγραψα τὸ ἀκόλουθο ποίημα, πού τώρα τὸ ἀφιερώνω σὲ σᾶς, μουσικολόγοι μου καὶ ψάλτες, καὶ σὲ ὅλους τοὺς ψάλτες, καὶ θὰ καταλάβετε γιατί·

Θεέ, σὲ πάρα-γνώρισα, σὰν εἶμαι ψάλτης σου,
 κι ἔγινα φίλος σου, – φίλος ἀπὸ συνήθεια·
 κι ἀπὸ συνήθεια, ἀλλοίμονο, κακὴ,
 καμμιά φορά ξεχνάω, – ἔτσι ξεχνάω,
 πὼς εἶσαι σὺ ὁ φίλος μου Θεός μου,
 κι ἀμαρτωλά, ὁ ἄθλιος, δίχως συναίσθηση,
 κολαφισμοὺς φιλεύω σε, μὲ πράξεις ἢ μὲ λογισμοὺς.

Θεέ μου, φίλε μου,
 καλὰ μὲ ξέρεις, – ὅπως ξέρεις καὶ τὸν διάβολο·
 δὲν εἶναι πού δὲν σ’ ἀγαπῶ ἢ δὲν σὲ πιστεύω,
 μὰ εἶναι πού μὲ πολεμοῦν [καὶ μὲ ἀποδιώχνουν]
 νὰ μὲ μισήσεις καὶ νὰ μ’ ἀρνηθῆς ...

Μὰ ἐγὼ νὰ πάψω δὲν μπορῶ νὰ ψάλω σε·
 Θεέ μου, ἔκ νεότητός μου πολλὰ πολεμεῖ με πάθη!

Καὶ ποιοὶ ἄπ' τοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πολεμού-
μενοι καὶ διωκόμενοι καὶ ὀνειδιζόμενοι "ένεκεν", ἀκριβῶς, τῆς
φιλίας τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ αὐτοὶ ξέρουν ὅτι εἶναι "μακάριοι" καὶ
μένουν στὴν "ἀμπελο" καὶ "βότρυν φέρουν".

Κι ἀπόψε ἔφεραν καὶ βότρυν καὶ οἶνον πολὺν νὰ μᾶς με-
θύσουν, οἱ μουσικολόγοι καταλογογράφοι μὲ τοὺς τόμους τῶν
κόπων τους. Ὁ,

Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαιάκης, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙ-
ΚΗΣ – ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ, τόμος Α' – ὙΔΡΑ, Ἀθήνα 2005, σελ.
480

Γρ. Θ. Στάθης, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΜΕ-
ΤΕΩΡΑ, Ἀθήνα 2006, σελ. α' - π' + 592

Δημήτριος Κ. Μπαλαγεωῶργος – Φλώρα Ν. Κρητικοῦ, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑ-
ΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΣΙΝΑ – τόμος Α', Ἀθήνα 2008, σελ.
α' - ζδ' + 664

Ἐμμανουὴλ Στ. Γιαννόπουλος, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΑΓΓΛΙΑ, Ἀθήνα 2008, σελ. 504.



Μορφὴ τῶν τόμων

Οἱ τόμοι αὐτοί, οἱ συντέσσερεις, εἶναι ἀμιγεῖς κατάλογοι χει-
ρογράφων κωδίκων Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς ἢ Νεώτερης
Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, καὶ κατὰ κυριολεξίαν τῆς Ψαλτικῆς Τέ-
χνης. Ἡ μορφολογικὴ παρουσίαση ἐδῶ δανεῖζεται πολλὰ
-στὴν κατάστρωση καὶ στὴν φρασεολογία- ἀπ' τὴν προλα-

βοῦσα παρουσίαση τοῦ τόμου Νησιωτικὴ Ἑλλάς – Ἵδρα, ποὺ ἔγινε στὴν Ἵδρα, στὸ δῶμα τοῦ παλαιοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ἱεροῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, τὴν 13 Αὐγούστου 2006.

§ Ἡ στάχωση εἶναι ἀπλῆ χάρπνη, σὲ χάρτη 240 γραμμαρίων, σὲ τρίχρωμη ἢ τετράχρωμη ἐκτύπωση καὶ σὲ διαφορετικὸ χρῶμα φόντου κατὰ σειρὰ καταλόγων, δηλαδὴ Ἁγίου Ὁρους, Μετεώρων, Νησιωτικῆς Ἑλλάδος, Σινᾶ, Ἀγγλίας. Ὅλοι οἱ τόμοι ἔχουν πανόμοια μορφὴ ἐξωφύλλου, ἐκτὸς ἀπ' τὸν τόμο Ἵδρα, ὅπου προτιμήθηκε περικάλυμμα μὲ σχετικὴ γκραβούρα τῆς νήσου Ἵδρας.

§ Ὁ χάρτης, γὰρ μὲν τὸν τόμο τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδος – Ἵδρας, εἶναι λευκὸς πολυτελής, γνωριζόμενος ὡς 'βέλβετ' τῶν 100 γραμμαρίων, χωρὶς ὑδατογράφημα· γιὰ τοὺς ἄλλους τόμους προτιμήθηκε ὁ χάρτης, ἐξίσου πολυτελής, τῶν 100 γραμμαρίων, γνωριζόμενος ὡς 'παλατίνο', μὲ μιὰ ἀπαλὴ ὑποκίτρινη ἀπόχρωση, εὐχάριστη καὶ φιλικὴ στὴν ὄραση τοῦ ἀναγνώστου.

§ Ἡ γραφὴ εἶναι ἡ παραδοσιακὴ χάραξη τῆς γραμματοσειρᾶς τῆς λεγομένης 'ἀπλῆς', σὲ ποικίλα μεγέθη, καὶ μαύρη ἐνιαχοῦ, καὶ δεξιοκλινῆς, ὅπου χρή, καὶ ἀραιά, κυρίως γιὰ τὴν ἀμεση προβολὴ στὴν ὄραση τοῦ ἀναγνώστου τῶν ὀνομάτων τῶν μελοποιῶν, καθὼς καὶ τῆς γνωριζόμενης γραμματοσειρᾶς 'πελασγικὰ' ἢ τῆς Βίβλου, γιὰ ὅλα τὰ ἀρκτικά τῶν ὕμνων καὶ τὴν ἀναγραφὴ τῶν κολοφώνων τῶν χειρογράφων ἢ βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων καὶ τῶν παντοίων ἄλλων ἐνθυμήσεων. Ὁ τόμος τῆς Ἀγγλίας, γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἦταν στοιχειοθετημένος ἀπ' τὸν συγγραφέα ἐτοιμοπαράδοτος μὲ μόνη τὴν γραμματοσειρὰ πα-

λατίνο –καὶ ὄρθια καὶ πλάγια, καὶ μαύρη καὶ ἀραιά–, εἰδικὰ προτιμώμενη ἀπ’ τὸν καταλογογράφου κ. Γιαννόπουλο, ἐκτυπώθηκε μὲ αὐτὴν τὴν ἄλλη αἰσθητικὴ τῶν σελίδων.

§ Μελάνη μαύρη καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἀποχρώσεις τοῦ μελανίου πού προκύπτουν ἀπ’ τὴν τετραχρωμία. Τὸ πρῶτο τυπογραφικὸ τετράδιο, ἢ τὰ δύο πρῶτα, δηλαδὴ οἱ σελίδες 1-16 ἢ 1-32, ἐκτυπώθηκαν σὲ τετραχρωμία, γιὰ τὸν τονισμὸ τῆς πιτλοφορίας τῶν βιβλίων στὰ ἐλληνικὰ καὶ στὰ γαλλικὰ ἢ ἀγγλικά, καὶ γιὰ καλύτερη προβολὴ ἄλλων γνωριστικῶν στοιχείων τοῦ κάθε τόμου, ὅπως εἶναι ἡ ἀξιόχρη χορηγία “τοῦ ἱεροῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Φανερωμένης Ἰδρας” – “τοῦ Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ” – “ἡ φιλόφρων ἀρωγὴ τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων”, ἡ ἀφιέρωση –καὶ σεμνύομαι ὅτι δύο κατάλογοι, ὁ τῆς Ἰδρας καὶ ὁ τοῦ Σινᾶ –καὶ ἐμμέσως καὶ ὁ τῆς Ἀγγλίας– εἶναι ἀφιερωμένοι στὴν ταπεινότητά μου, (“Γρηγορίῳ Θ. Στάθῃ, χαλκεντέρῳ σκαπανεῖ ἐπιστήμης μουσικῆς” καὶ “στὸν σεβαστόμας καθηγητὴ Γρηγόριον Θ. Στάθῃ”)–, καὶ μία ἢ δύο σελίδες χειρογράφων, ὅπου παριστάνεται, στὸν κατάλογο τῆς Ἰδρας, ἡ γνωστὴ “νουθεσία – μέθοδος τῶν μελλόντων μαθεῖν τὴν ἐπιστήμην τῆς μουσικῆς” τοῦ Παναγιώτου τοῦ νέου Χρυσάφου καὶ Πρωτοψάλτου {χφ. Πρ. Ἡλιοῦ 634, φ. 8α}, δηλαδὴ·

Ὁ θέλων μουσικὴν μαθεῖν καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι
θέλει πολλὰς ὑπομονάς, θέλει πολλὰς ἡμέρας,
[θέλει καλὸν σωφρονισμὸν καὶ φόβον τοῦ Κυρίου,]
τιμὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον δουκᾶτα εἰς τὰς χεῖρας·
τότε νὰ μάθει ὁ μαθητὴς καὶ τέλειος νὰ γένηι.

ἢ μία σελίδα χαρακτηριστικὴ τῆς συλλογῆς τῶν περιεχομένων χειρογράφων. Στὸν Κατάλογο τῶν Μετεώρων δημοσιεύονται καὶ χαρακτηριστικὲς φωτογραφίαι τῶν Μετεωρικῶν Μονῶν, τραβηγμένες πρόσφατα ἀπὸ μένα.

§ Μὲ τετραχρωμία ἐκτυπώθηκαν καὶ δύο ἄλλα τυπογραφικὰ φύλλα, εἴτε ὡς πίνακες μὲ ἰδιαιτέρη ἀρίθμηση, εἴτε ὡς ἐμπεριεχόμενες στῆ σειρὰ τους σελίδες, ποὺ περιέχουν πανομοιότυπα τριάντα ἢ τριανταδύο, κατὰ περίπτωσιν, σελίδων διαφορῶν χειρογράφων, ποὺ ἐνδιαφέρουν εἴτε ἀπὸ αἰσθητικὴ καλλιτεχνικὴ ἀποψη, δηλαδὴ φανερώνονται τὰ ἐπίπιπλα κοσμήματα, τὰ ποικιλιμένα μεγάλα πρωτογράμματα, κάποια ἀτεχνα λαϊκότροπα ἰχνογραφήματα, ὁ τροχὸς καὶ τὸ δέντρο τῆς παραλλαγῆς τῆς ψαλτικῆς ὀκταηχίας, προμετωπίδες καὶ κολοφῶνες κ. ἄ., εἴτε κυρίως ἀπὸ ἀποψη περιεχομένου, εἴτε γιὰ τὸ συναμφοτέρο, πολλὰς φορές.

§ Οἱ τόμοι, καὶ οἱ τέσσερις, ὅπως δηλώνεται στὸ Προλόγισμα τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἰδρύματος, τοῦ καὶ ἐκδότου, στὴν ἀρχή, —ὅπου καὶ ἀπευθύνονται τὰ εὔσημα τῆς εὐαρέσκειας—, ἀλλὰ καὶ στοὺς σχεπικοὺς κολοφῶνες στὸ τέλος, στοιχειοθετήθηκαν στὴν “Φοινίκη” —τοῦ ζεύγους τῶν φίλων ἀρίστων τυπογράφων Ἰωάννου καὶ Μαρίας Σούκη— (Τερψιχόρης 9, Ἡράκλειον Ἀττικῆς), καὶ ἐκτυπώθηκαν ἀπ’ τὸν καλὸ τυπογράφο Τάσο Βαγενᾶ (Ἀγ. Βαρβάρας 101, Δάφνη). Ἡ βιβλιοδεσία ἔγινε σὲ δύο ἔμπειρα βιβλιοδετικὰ ἐργαστήρια, μετὰ ὅποια συνεργάζεται ἡ “Φοινίκη”.

§ Ἡ ἐκδοσις, βέβαια, εἶναι τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μου-

σικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, με αὐτονόητη τὴν χορηγία, μέσω τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Ἰδρύματος. Ἐνίσχυσαν οἰκονομικά, σχεδὸν ἐξ ἡμισείας γιὰ τοὺς τόμους τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Σινᾶ, ὁ Ἱερός Καθεδρικός Ναὸς Παναγίας τῆς Φανερωμένης Ὑδρας καὶ τὸ Ἰδρυμα Ὁρους Σινᾶ ἀντίστοιχα, καὶ γιὰ τὴν ἀποπληρωμὴ τῶν πρόσθετων δαπανῶν ἐκδόσεως τοῦ τόμου Μετέωρα οἱ ἱερεῖς Μονές τῶν Μετεώρων Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος–Μεγάλου Μετεώρου, Ἀγίων Πάντων–Βαρλαάμ, καὶ Ἀγίου Στεφάνου.

§ Διορθωτὲς καὶ ἐπιμελητὲς τῆς ἐκδόσεως τοῦ κάθε τόμου εἶναι οἱ φιλοπρονότατοι συγγραφεῖς τους καταλογογράφοι, ποὺ οἱ ἴδιοι μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ φωτογράφοι (Ὑδρα, Μετέωρα, καὶ ἐν μέρει Ἀγγλία), συνεπικουρούμενοι ἀπ’ τὴν φιλότιμη διορθωτικὴ ἐπιμέλεια τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνεργάτου τοῦ Ἰδρύματος κ. Γρηγορίου Ἀναστασίου, διδάκτορος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας.

§ Οἱ προκαταρκτικὲς ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐτοιμασία τῶν ἐκδόσεων, ὁ σχεδιασμὸς καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν στοιχείων στὰ διάφορα μεγέθη τους, καὶ ἡ τελικὴ αἰσθητικὴ θεώρηση καὶ διόρθωση τυχὸν ἀβλεπτημάτων, ἀκόμη καὶ “ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου”, καὶ τὸ περίφημο “τυπωθῆτω”, εἶναι ἡ δική μου ματιά, κι ἡ ὑπογραφή μου. Τὰ ἐπὶ πλέον, ἄρα, ἀβλεπτήματα ποὺ μένουν καὶ τυπώνονται καὶ τὰ “πιάνει” ἡ δική σας ματιά, εἶναι δικά μου “ὀφειλήματα”, καὶ παρακαλῶ τὸν καθένα “ἄφες ἐμοί, τὸ παράπτωμα τοῦτο”.



Ἡ δομὴ τοῦ Καταλόγου

§ Ἡ δομὴ τοῦ Καταλόγου –τοῦ κάθε τόμου–, τώρα, εἶναι ἡ κλασικὴ διάρθρωση ἐνὸς ἀμιγροῦς Καταλόγου χειρογράφων Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ὅπως αὐτὴ καθιερώθηκε μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ἐπτατόμου Καταλόγου τοῦ γράφοντος ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, καὶ οἱ φιλόπονοι μαθητὲς μου καταλογογράφοι, ἐν προκειμένῳ, προκρίνουν νὰ ἀκολουθοῦν. Μετὰ τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἄλλα γνωριστικὰ στοιχεῖα καὶ τὴν ἀφιέρωση, προτάσσεται ὁ Πρόλογος ἢ Προλόγισμα ἢ Προλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου Γρ. Θ. Στάθης, ὁ Πίνακας τῶν Περιεχομένων καὶ ὁ κατάλογος τῆς πλούσιας βραχυγραφημένης Βιβλιογραφίας [βιβλίων καὶ μουσικῶν βιβλίων]. Ἀκολουθεῖ ἡ Γενικὴ Εἰσαγωγή τοῦ συγγραφέως, ἢ, στὴν περίπτωσιν τοῦ καταλόγου τῆς Ὑδρας, βραχεῖα εἰσαγωγή μετὰ τὴν ἀρχαιοπρεπῆ ἀναφορὰ “τοῖς ἐντευξομένοις”. Στὸν κατάλογο τοῦ Σινᾶ προτάσσεται καὶ Προλογικὸ Σημείωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ, Φαρὰν καὶ Ραϊθῶ κ. Δαμιανοῦ.

§ Ὁ κατάλογος, αὐτὸς καθ’ ἑαυτόν, ἢ καταλογογράφηση δηλαδὴ τῶν χειρογράφων –βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν– τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, καταλαμβάνει τὸ κύριο καὶ πλεῖστο μέρος τοῦ κάθε τόμου. Ἡ σειρὰ τῆς καταλογογραφίσεως τῶν συλλογῶν κατὰ μονές (Ὑδρα, Μετέωρα) καὶ κατὰ βιβλιοθῆκες (Ἀγγλία), ὁ ἀριθμὸς χειρογράφων κάθε συλλογῆς καὶ οἱ σελίδες τοῦ καταλόγου ὅπου περιέχονται, ποικίλλουν ἀπὸ τόμο σὲ τόμο, καὶ βέβαια βρίσκονται ἀναγραμμένα στὸν πίνακα περιεχομένων, γιὰ εὐκόλο εὔρετηριασμό.

§ Στην αρχή τῆς κάθε ἐνότητος, πού κοσμεῖται μάλιστα ἀπὸ ἓνα ἐπίτιτλο ἢ καὶ πρωτόγραμμα παρμένα ἀπὸ κάποιον ἢ κάποια χειρόγραφα, μετὰ ἀπὸ ἓνα μονόφυλλο μὲ τὸν σχετικὸ ψευδόπιτλο, προτάσσεται μία Εἰσαγωγή, στὴν ὁποία μνημοναρίζεται, δηλαδὴ καταγράφεται ἡ ἔκφραση τῶν προσωπικῶν συναισθημάτων ἀπ' τὴν πρώτη προσέλευση στὴ μονὴ ἢ στὴ βιβλιοθήκη καὶ τὴν πρώτη προσέγγιση καὶ ἐνασχόληση μὲ τὰ χειρόγράφα της, καθὼς καὶ ἡ ἔκφραση τῶν εὐχαριστιῶν πρὸς ὅλους ὅσοι βοήθησαν τὸν συγγραφέα κατὰ τὴν παραμονή του καὶ τὸ ἔργο τῆς καταλογογράφησης. Κάποιες φορές ὁ συγγραφεὺς βρίσκεται στὴν ἀλγεινὴ θέση νὰ κάνει μνημόσυνο κάποιων μοναχῶν πού στὸ μετὰξὺ ἐκοιμήθησαν. Καὶ ἀπαραιτήτως ἡ εἰσαγωγή αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ τὴν βιβλιοθήκη καὶ τὰ χειρόγραφα καὶ μὲ τοὺς τυχόν προγενέστερους καταλογογράφους· ἡ σχετικὴ μὲ τὴν βιβλιοθήκη καὶ τὰ χειρόγραφα βιβλιογραφία ἔχει τὸν χῶρο της ἐδῶ. Ἐδῶ λύνονται καὶ τὰ θέματα τῆς διπλαρίθμησης ἢ καὶ πολλαπλῆς ἀρίθμησης πού φέρουν τὰ χειρόγραφα, κυρίως μὲ τὴν κατάρτιση ἐνὸς Ἀντιπαραβολικοῦ Πίνακος. Ἐνίοτε ὁ συγγραφεὺς προβαίνει σὲ ἀναταξινομήση τῶν χειρογράφων, μὲ κριτήρια “οἷα ἡ σημειογραφία, αἱ χρονολογικαὶ ἐνδείξεις, τὸ (ὁμοειδὲς ἢ μή) περιεχόμενον αὐτῶν καὶ ἕτερα ὅμοια” (Ἰδρα).

§ Ἡ περιγραφὴ τῶν χειρογράφων γίνεται σὲ τριπλῆ διαστρωματώση. Πρῶτο· Στὴν ἀρχὴ δίνονται τὰ στοιχεῖα ταυτότητος τοῦ χειρογράφου, οἱ παντοῖοι ἀριθμοὶ καὶ τὸ ὄνομά του, ἡ χρονία ἢ ἡ χρονολόγησή του, καὶ ἄλλα ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας στοιχεῖα. Δεύτερο· Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναλυτικὴ περιγραφὴ μὲ ἀνα-

γραφὴ τῶν ἀκριβῶν πίτλων τῆς κάθε συνθέσεως, ὅπου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κάθε μελοποιοῦ, καὶ τοῦ ἀρκπικοῦ τοῦ ὕμνου, καὶ μὲ παρεμβολὴ πολλῶν μουσικολογικῶν κυρίως ἢ ἄλλων στοιχείων, τὰ ὅποια διακρίνονται ὡς γραμμένα μὲ μικρότερα στοιχεῖα. Τρίτο· Τὸ τρίτο μέρος ἀφορᾷ στὴν κωδικολογικὴ περιγραφή καὶ τὴν προσφορὰ τῶν παντοίων ἄλλων σημειωμάτων καὶ ἐνδυμήσεων στὰ παράφυλλα τοῦ χειρογράφου. Τὴν ἀναλυτικὴ περιγραφή ἐμπλουτίζει ἢ φωτογραφικὴ παρεμβολὴ μιᾶς ἢ περισσοτέρων σελίδων τοῦ χειρογράφου, ἢ μέρους σελίδας, τυπωμένων βέβαια ἀσπρόμαυρα. Ἡ παραπομπὴ σὲ βιβλιογραφία, στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ τρίτου μέρους, γίνεται πολὺ φειδωλά, —δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἐξαντλητικὴ—, καὶ μόνο σὲ περιπτώσεις πού ὁ κώδικας ὅλος ἢ συγκεκριμένο περιεχόμενό του μελετήθηκε ἰδιαιτέρα σὲ μονογραφίες ἢ ἄρθρα, καὶ κρίνεται ὅτι ἡ συμβολὴ εἶναι ἐξαιρετικὴ.

§ Τὸν Κατάλογο συμπληρώνουν ἀπαραιτήτως Εὐρετηριακοὶ Πίνακες, τρεῖς κύριοι καὶ ὅσοι ἄλλοι κρίνονται καλοί.

Α' Μελουργῶν - Ποιητῶν - Κωδικογράφων

Β' Ἱστορικῶν προσώπων καὶ τοπωνυμίων

Γ' Παραστατικὸς τῶν περιγραφομένων χειρογράφων.

Οἱ ἄλλοι Πίνακες μπορεῖ κατὰ περίπτωσιν, ὅπως στὸν κατάλογο τῆς Ὑδρας, νὰ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι·

Δ' Εἰκόνων καὶ πανομοιότητων (παρενθέτων ἐντὸς τοῦ κειμένου [1-89'] καὶ ἐγχρώμων δύο στὴν ἀρχὴ [Α' - Β'] καὶ τριάντα [Α' - Λ'], στὸ τέλος (σσ. 467-470)· αὐτοὶ οἱ πίνακες στοὺς

ἄλλους Καταλόγους ἐκπίθεται στήν ἀρχή, στὸν Πίνακα Περιεχομένων

Ε' Κυρίων ὀνομάτων [σὲ σημειώσεις καὶ ὑποσημειώσεις] (βλ. τόμο Ὑδρας, σσ. 471-472).

§ Ὁ κολοφῶνας καταγράφει τὸ γεγονός τῆς ἐκδόσεως καὶ τὴν τυπογραφικὴ ἀλυσίδα καὶ κατακλείει τὸν κάθε τόμο.

Προσπάθησα, φίλοι μου, νὰ πάρω στὰ χέρια μου τοὺς τέσσερεις τόμους, –πρᾶγμα βαρὺ καὶ δύσκολο–, καὶ νὰ τοὺς ἀνοίξω ἀπ' τὴν ἀρχή, νὰ τοὺς διατρέξω ξεφυλλίζοντάς τους, καὶ νὰ τοὺς κλείσω μὲ τὸν κολοφῶνα, γυρίζοντας καὶ τὸ ὀπισθόφυλλο, θαρρῶντας πῶς ἔτσι σᾶς τοὺς παρουσίασα, χωρὶς ν' ἀδικήσω κάποια λεπτομέρεια. Θεωρῶ, ὅμως, ἄξιο καὶ δίκαιο νὰ παρουσιαστοῦν ἐνώπιόν σας καὶ οἱ μουσικολόγοι καταλογογράφοι, καὶ ἔχοντες στὰ χέρια τους τὰ “βαΐα” τῆς εὐκαρπίας τους νὰ ἐκτυλίξουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας τους αὐτὴν τὴν εὐσημὴ ὥρα, καὶ νὰ ἐκφέρουν “λόγον ἀγαθόν” καὶ σύντομον.

Ἐπιθυμῶ, ὅμως νὰ σᾶς δώσω τὴν πληροφορία ὅτι ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Γιαννόπουλος, πρόσφατα, τὴν 29 Μαΐου, ἐκλέχτηκε Λέκτορας στὸ Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἀκόμα, ὅτι ὁ κ. Δημήτριος Μπαλαγεῶργος εἶναι ὑπὸ ἐξέλιξη στὴν βαθμίδα τοῦ Ἐπικούρου Καθηγητοῦ, καὶ ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Χαλδαιάκης στὴν βαθμίδα τοῦ Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ.



Ἐπίλογος

Καὶ ὡς ἐπίλογος ἐδῶ ταιριάζει τὸ προοίμιο, μιὰ παράγραφός του, τῆς Γενικῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ Α' τόμου τοῦ ἑπτατόμου Καταλόγου μου ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ – ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, Ἀθήνα 1975, ὅπου λέγονται τὰ ὅσα σαρκοδένουν τὸ μουσικολογικὸ ὄραμά μου. Αὐτά, καὶ ἄλλες πτυχὲς ἀκόμα, εἶναι προφητικὰ γραμμένα καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις κατὰ καιροῦς, καὶ κυρίως στοὺς Προλόγους τῶν Καταλόγων πού ἐκπονήθηκαν ἀπ' τοὺς πρώτους μαθητές μου.

Σᾶς παρουσιάζω, σὲ συρραφή, κάποιες παραγράφους, νὰ κλείσω τὸν λόγο μου, λέγοντας πάλι αὐτὰ πού λέγονται στὴν ἀρχή, γιὰτὶ αὐτὰ εἶναι τὸ πρωταρχικὸ μέλημά μου, κι αὐτὰ θὰ λέω καὶ ὡς ἀρχή καὶ ὡς μέση καὶ ὡς τέλος· γιὰτὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν “τὸ σύστημα πάσης τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης”, καὶ ἄρα τῆς βυζαντινῆς μουσικολογίας:

«Τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας ἐξ ἀρχῆς ἔθεσεν ὡς κύριο μέλημα αὐτοῦ τὴν καταλογογράφησιν τῶν χειρογράφων τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, θεωροῦν τὸ ἔργον τοῦτο ὡς πρωταρχικῆς σημασίας παράγοντα διὰ τὴν συστηματικὴν μουσικολογικὴν σπουδὴν πάντων τῶν προβλημάτων τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τὸ μὲν ὡς μέσου τῆς ὀρθοδόξου λατρείας, τὸ δὲ ὡς μιᾶς τῶν Καλῶν Τεχνῶν, εὐρύτερον ἐξεταζομένης».

«Τὸ μέλημα τῆς καταλογογραφῆσεως τῶν χειρογράφων τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐξυπακούεται ὅτι ἀφορᾷ στὸν σύνολο ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων Βυζαντινῆς, καὶ ἐννοεῖται καὶ Μεταβυζαντινῆς καὶ Νεώτερης Ἑλληνικῆς, Μουσικῆς – Ψαλτικῆς, ὅπου γῆς ἀποκειμένων, καὶ πρῶτα στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο. Ἡ πιλοφόρηση, ἀκριβῶς, τοῦ Καταλόγου προέκυψε ἀπ’ αὐτὴν τὴν θέαση τοῦ ὅλου: «Τὰ Χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς»· τὸ δεύτερο τμῆμα τοῦ τίτλου εἶναι πάντοτε προσδιοριστικὸ τῆς σειρᾶς· δηλαδὴ, «Ἄγιον Ὅρος», ἢ «Μετέωρα», ἢ «Πάτμος», ἢ «Σινᾶ», ἢ «Νησιωπικὴ Ἑλλάς», [ἢ Ἀγγλία,] ἢ «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος», ἢ ὅ,τι ἄλλο».

«Ἡ εὐχὴ ποὺ ἀρχὴ ἀρχὴ ἐκφράστηκε, δηλαδὴ νὰ ἐκδίδονται οἱ κατάλογοι τῶν χειρογράφων Βυζαντινῆς Μουσικῆς, μάλιστα οἱ ἀναφερόμενοι σὲ μιὰ μεγάλη ὁλότητα χειρογράφων, μιᾶς Μονῆς ἢ μιᾶς Βιβλιοθήκης, ἢ μιᾶς εὐρύτερης περιοχῆς, ἢ μιᾶς χώρας ὁλόκληρης, ἀπ’ τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας πραγματώνεται τώρα καὶ ἡ εὐφροσύνη περισσεύει. Ἐγραψα παλαιότερα καὶ τὸ ἀνακαλῶ κι ἐδῶ, ὡς ἓνα μικρὸ “μνημονάρι”, κατὰ τὸ σνήθειο μου».

“Τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας καὶ ὁ Διευθυντὴς αὐτοῦ, ἡ ἐμὴ ταπεινότης, καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ [ἐκάστοτε] Ἀρχιεπισκόπου, [καὶ νῦν τοῦ] κυρίου Ἱερωνύμου, [ἐρευνητοῦ ἐπιστήμονος τοῦ ἴδιου καὶ θερμοῦ ἀντιλή-

πτορος τοῦ ἔργου ποὺ συντελεῖται ἀδόρυβα], ἔχουν τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν νὰ ἀνεύρουν καὶ καταστήσουν γνωστὰ τὰ μύρια τόσα μελοποιήματα τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μελοποιῶν καὶ ψαλτῶν, ὅπου γῆς, δι' ὧν οἱ πιστοὶ προσομιλοῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἐν τοῖς ἐπουρανίοις καὶ συνευφραίνονται μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπὶ γῆς, καὶ νὰ ἐγείρουν ὡς ἄλλα ἱστορικὰ μνημεῖα τοὺς Καταλόγους τῶν Μνημείων, ἥτοι τῶν Χειρογράφων, τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς”».

Δευτέρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 8 ἰουνίου 2009. Γρ. Θ. Στάθης



ἐπίσημη ἀναγγελία

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Βρίσκομαι στὴν εὐχάριστη θέση, ὡς διευθυντῆς τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπίσημο βῆμα, νὰ ἀναγγείλω ὅτι τὸ ἀνὰ τριετία, ὡς θεσμὸς πλέον, συγκαλούμενο Διεθνὲς Συνέδριο, Μουσικολογικὸ καὶ Ψαλτικὸ, μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης», θὰ πραγματοποιηθῆ τὸ τετραήμερο Τρίτη βράδι ἕως Παρασκευὴ βράδι, 8-11 Δεκεμβρίου 2009, στὴν αἴθουσα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου “Παρνασσός”, ἐδῶ στὴν Ἀθήνα. Ἡ σύγκληση αὐτοῦ τοῦ Δ’ Συνεδρίου καὶ ἡ σύνθεσις τῆς θεματικῆς του, γίνεται σὲ τὴν συνεργασία τῆς Ὁμοσπονδίας Συλλόγων Ἱεροψαλτῶν Ἑλλάδος (ΟΜ.Σ.Ι.Ε.), μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Ἡ θεματικὴ τοῦ Συνεδρίου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

“Τὰ Γένη τῆς {Ἑλληνικῆς} Βυζαντινῆς Ρυθμοποιίας”
καὶ
Ψαλτικὰ Θέματα

Ἡ διάρθρωσις τοῦ προγράμματος εἶναι ἡ καθιερωμένη ἀπ’ τὰ προηγούμενα τρία Συνέδρια· δηλαδή: τὴν

Τρίτη 8 Δεκεμβρίου 2009

βράδι: Ἐπίσημη ἑναρξίς – Ψαλτικὴ ἐκδήλωσις – Δεξίωσις

Τὶς ἄλλες μέρες:

Α' ἐνότητα· “Τὰ Γένη: Δακτυλικὸ καὶ Ἰαμβικόν”, καὶ

Β' ἐνότητα· “Τὸ Παιωνικὸ Γένος, καὶ οἱ ἄλλοι Ρυθμοί”

πρωί: εἰδικὲς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις

ἀπόγευμα: εἰδικὲς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις

βράδυ· ψαλτικὴ ἐκδήλωση (δύο χοροὶ ψαλτῶν)

Γ' ἐνότητα· “Ψαλτικὰ Θέματα”

προβλέπονται· γενικὲς εἰσηγήσεις καὶ

στρογγυλὴ τράπεζα – διάλογος

βράδυ· ψαλτικὴ ἐκδήλωση (δύο χοροὶ ψαλτῶν)

Τὴν Κυριακὴν, 13 Δεκεμβρίου 2009

Πανηγυρικὴ Θεία Λειτουργία, στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ
Ἀθηνῶν.

Ἡ λεπτομερὴς κατάστρωση τοῦ προγράμματος θὰ διατυπωθῆ ἀργότερα, περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, ὅταν θὰ ἔχουν ολοκληρωθῆ τὰ δελτία συμμετοχῆς τῶν συνέδρων. Τὶς προσεχεῖς μέρες τὸ προκαταρκτικὸ πρόγραμμα θὰ ἀναγραφῆ στὴν ἱστοσελίδα τοῦ Ἰδρύματος, καὶ τῆς ΟΜ.Σ.Ι.Ε., γιὰ νὰ λάβει τὴν εὐρύτερη δυνατὴ δημοσιότητα: γιὰ νὰ εἰσέλθουν πάντες στὴ χαρὰ τῆς Μουσικολογίας καὶ τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης· γιὰ νὰ πηρῶσιν αὐτὸ τὸ Συνέδριον “ἐγκρατεῖς καὶ ράθυμοι”· ἡ τράπεζα τοῦ συμποσίου θὰ γέμει γιὰ νὰ “τρυφήσουν πάντες”.

γρῆσάθης

“Φίλος”:

Λουκ. 12, 4: Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα...

Ἰωάν. 15, 14: Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν... (στίχ. 15) ὑμᾶς δὲ εἶρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου ἐγνώρισα ὑμῖν.

Ἰακώβ. 2, 23: Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς διακιοσύνην, καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη·

Δοξαστικό, εἰς τὸ Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ, τῶν Ἀποστίχων τοῦ Ὁρθρου τῆς Μ. Πέμπτης· ἤχος πλ. α' Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητὰς ἐδίδασκες λέγων· ὦ φίλοι, ὁρᾶτε, μηδεὶς ὑμᾶς χωρίσει μου φόβος· ... Εἰ οὖν ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε, ἐμὲ μιμεῖσθε· ... Μείνατε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυν φέρητε ...

Στὴ Ρώμη, τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ τοῦ 1965, 23 Ἀπριλίου, ὕστερα ἀπ' τὴν Ἀκολουθία τῶν Ὁρῶν καὶ τῆς Ἀποκαθλώσεως, με πνεῦμα συντριμμοῦ γὰρ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ,

- και την δική μου αγάπη, έγραψα το ακόλουθο ποίημα, που τώρα το αφιερώνω σε σ'α, μουσικολόγοι μου και ψάλτες, και σε όλους τους ψάλτες, και θα καταλάβετε γιατί·

Θεέ, σε παραγνώρισα, σαν είμαι ψάλτης σου,
 κι έγινα φίλος σου, - φίλος από συνήθεια·
 κι από συνήθεια, αλλοίμονο, κακή,
 καμμιά φορά ξεχνάω, - έτσι ξεχνάω,
 πώς είσαι συ ο φίλος μου Θεός μου,
 κι αμαρτωλά, ο άθλιος, δίχως συναίσθηση,
 κολαφισμούς φιλεύω σε, με πράξεις ή με λογισμούς.

Θεέ μου, φίλε μου,
 καλά με ξέρεις, - όπως ξέρεις και το διάβολο·
 δεν είναι που δεν σ' αγαπῶ ή δεν σε πιστεύω,
 μά είναι που με πολεμοῦν
 να με μισήσεις και να μ' άρνηθῆς ...
 Μά εγὼ να πάψω δεν μπορῶ να ψάλω σε·
 Θεέ μου, ἐκ νεότητός μου πολλά πολεμῶ με πάθη!
 και ἐλέησόν με.

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
μέ τήν σύμπραξη τῆς
ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΙΕΡΟΨΑΛΤΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

Δ' Διεθνές Συνέδριο

“Θεωρία καὶ Πράξη τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης”

8-11 Δεκεμβρίου 2009

Θεματικὴ

“Τὰ Γένη τῆς {Ἑλληνικῆς} Βυζαντινῆς Ρυθμοποιίας”

καὶ

Ψαλτικά Θέματα

Τὸ προκαταρκτικὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου, ὅσον ἀφορᾷ στὴν γενικὴ διάρθρωσή του, εἶναι τὸ ἀκόλουθο, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἀναγγελεθῇ εὐρέως.

Τρίτη 8 Δεκεμβρίου 2009

βράδι: Ἐπίσημη ἔναρξη – Ψαλτικὴ ἐκδήλωση – Δεξίωση

Τετάρτη, 9 Δεκεμβρίου 2009

Α' ἐνότητα: “Τὰ Γένη: Δακτυλικὸ καὶ Ἰαμβικόν”

πρωί: εἰδικὲς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις

ἀπόγευμα: εἰδικὲς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις

βράδι: Ψαλτικὴ ἐκδήλωση (δύο χοροὶ ψαλτῶν)

Πέμπτη, 10 Δεκεμβρίου 2009

Β' ἐνότητα: “Τὸ Παιωνικὸ Γένος, καὶ οἱ ἄλλοι Ρυθμοί”

πρωί: εἰδικὲς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις, ἢ ;

ὀλιγόλεπτες εἰσηγήσεις καὶ ἀνάπτυξη διαλόγου ;

Γ' ενότητα: "Ψαλτικά Θέματα"
απόγευμα: γενικές εισηγήσεις
βράδυ: ψαλτική εκδήλωση (δύο χοροὶ ψαλτῶν)

Παρασκευή, 11 Δεκεμβρίου 2009
Γ' ενότητα: "Ψαλτικά Θέματα"
πρώι: γενικές εισηγήσεις
απόγευμα: στρογγυλή τράπεζα – διάλογος
βράδυ: λήξη τοῦ Συνεδρίου

Κυριακή, 13 Δεκεμβρίου 2009
Πανηγυρική Θεία Λειτουργία, στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ Ἀθηνῶν